

PEREKONDLIK ELU

279. Seksuaaleetika ja abielumoraali alal ristiisu sajandite suu-
rimaks saavutuseks on olnud monogaamia lõplik fikseerimine. Print-
siibina monogaamia ulatub küll meie sugurahvaste ürgaega, kuid
selle kõrval sallitav on olnud ka polügaamia, viikingiajastul eriti
viljeldud koos orjadepidamisega. Kaugesse muinasaega ulatub meie
sugurahvail patriarhaadi printsiip (vt. LRU I 246), kuna liivi muist-

sest pärandiõigusest meil ei ole aimugi. Abieluõigus ei tundu liivi rahvatraditsioonis kuigi pretseeritud. Patustused kuuenda käsu vastu ei ole haruldased, ei mäletata ka varem suuremat rangust olnuvat. Suguline läbikäimine algab suuremalt osalt enne abielu ja isegi abiellutud on noorelt. Abielurikkumist teatakse nii meeste kui naiste poolt, kusjuures naistele pannakse seda suuremaks patuks kui meestele ja väidetakse groteskse liialdusena: kui mees on nii kaugel kodunt ära, et toa korstnat ei näe, siis naisele on juba poeg tehtud (Sr). Paljude arvates ei ole meeste suguline läbikäimine mitme naisega üldse mitte taunitav ega patt. Eriti see on kehtiv meremeeste kohta, kes söidavad laevadel ja satuvad ainult harva koju. Neile on hästi tuttav lõbumaja ehk “portudekoda” = *portõd-koda* (lvÜ), eufemistlikult “kokkupuutekoht” = *saputõb-kuo* (Ii < Ii). Madruste lõbumajade külastamist sadamalinnades peetakse normaalseks: kuidas nad muidu jõuaksid välja kannatada?! (Pr). Neist sadamalinnadest on pärit suguhaigused, mida teatakse ühel või teisel. Naiste suhtes ollakse nagu nõudlikumad, kuid kah reservatsioonidega. Tehakse vahet stabiilse liignaise (*lieka-nai*) ja juhusliku pordu (*port-nai*, *port*) vahel (germaani maailmast laenatud hoora-terminit liivis ei esine).

Vallaslaps on liivis “pordulaps” = *port-läpš* (lvÜ), keda ei degradeerita alamaks ega häbistata eraldi; söimusõnana “pordulaps” on siiski tarvitusel, teiselt poolt taas öeldakse juhusliku õnne puhul: tal oli õnne nagu pordulapsel (Kr).

Steriilsus ja impotents on pilgatavad ja õigustavad abikaasal partneri otsimist väljastpoolt: mees, kes kõneleb naise häälega, ei tahtvat naist sugugi; vaat meie külas seesama Kõrli kartvat kohe oma naist ja jooksvat karjades eest ära, kui naine tulevat ligi – noh, mis sel naisel siis muud teha on kui mõne teise mehe manu minna (Kr).

See paistab üldiselt silma, et seksuaaleetika ja abielu ei baseeru niivõrd kirikunormidel kui rannarahva oma kaunis vabaks vormund kombeõigusel, mida olen käsitlenud süstemaatiliselt juba liivi pulmakommete ülevaates. Sellepärast ma ei hakka kordama siin üksikasju (näit. ehalkäimise kohta), vaid lisan veel keelelisi ja vanaõnalisi täiendusi ühes mõningate uskumustega. Noore neiu meeldivuse ja ilu kriteeriumideks on seisnud üldiselt esikohal tervis, punetavad põsed, kõrged rinnad, lihav keha, tugevad reied, paksud sääred ja alles hiljuti täitsa üldiselt ka pikad juuksed; väga hin-

natud on olnud edasi veel ilus lauluhääl, puhtus, maitse ja tagasihoidlus, kuna jõukusel ei ole olnud kuigi kaaluvat tähtsust. Iseloomustavad on ütled: see tüdruk on valge nagu luik (L), kähär nagu pärn (Kr). Ilu ülehindamist hoiatavad vanasõnad: ilu ei täida kõhtu (L), ilusal on ilus rike (L, Ii, Ir), ilus naine, kes häbi ei tunne, on niisamasugune nagu kuldsõrmus sea ninas (Ii). Tüdrukut ja poissi võrreldakse sageli hobusega: hirnub nagu hobune (Ii), kilkab nagu mära (Ii), traavib nagu täkk (Pr), lõhub nagu täkk (V), poisid jooksevad öö otsa ümberringi nagu täkud (Ii), käivad mööda küla nagu täkud (Sr). Poistehimulist tüdrukut, kes jookseb palju ringi, võrreldakse emase koeraga: nagu lita (*kuia*) käib ümber (Ii). Kiimlemist pannakse tüdrukuile enam pahaks kui poistele ja peetakse seda kergatsite tunnuseks: selline rumal tüdruk, kes keksleb muudkui ühe jala pääl ja teise jala pääl, see on nii kerge nagu *sändli* 'aganane', ja selle kohta vanarahvas ütleb: *kagri-kagri, sindli-sändli* (Ii).

Üleliigset seksapiili väärtustatakse pöörasuseks: ma olin tüdrukute järel niikui marruläind oinas lammaste taga (Kr); jookseb nagu pööraseks läind oinas mööda küla (Kr, Pr, V); tema tööd ju seda näitavad, et ta on pööraseks läind = *pierõ-läind* (Ii). Kergemeelset tüdrukut, kes poistega väga aeleb ja irvitab, kutsutakse *tul-tiska* (Kr, Pr), kuna poisi kohta öeldakse, et jookseb nagu suur *ulbruz* (Pr). Kui tüdruk lööb poisile külge ("hakkab juurde"), siis poiss teda nõögib: liiguta, liiguta, see mulle (nõnda) meeldib (Sr). Kui üksainus tüdruk on poiste hulgas, siis pilgatakse teda: üks plika poisikeste salgas, see ise ongi kuradil sitapoti lakkuja (V); niisama pilgatakse ainsat poissi tüdrukute hulgas (V). Kui poisid on läind simmanile ("balli pääle") ja kui neil ei ole olnud sääl meelepäraseid tüdrukuid, siis nad vastavad küsimusele, kas olid ka kenad tüdrukud: "Mis ilusad need olid – sellised *grabad* (kõhnad) ~kitsed puhtas olid (Kr). Kui mõni edev tüdruk küsib, kes on kõige ilusam peeglis, siis vastatakse: peeglis kõige ilusam on naine palja persega (Kr).

Lätlaste eeskujul väidavad ka liivlased, et pärn on tüdrukute sordist ("korrast") puu, kuna poiste sorti on taas haab (V – vrd. LRU I). Edasi on võetud loodusest veel kõnefiguurid: humal, see on tark mees – ronib puu otsa tüdrukuid vaatama (Kr); tüdruk aina vaatab, kust poolt see kull (s.t. kosilane) tuleb (Ii). Viimast ütlust varieeritakse retseptiks: seda ju ei tea, kust poolt see kull lendab – [*ergo*,] peab ise alati valvel olema ja oma ette hoolitsema (Ii). Kui keegi tahab kosida mõnd tüdrukut ja teda hoiatatakse, et tüdruk ei

olevat ilus või hää või rikas, siis poiss, kes teda kindlasti tahab, vastab rahuga: mis sellest kõnelda – mõnele meeldib (enam) ema, mõnele (taas) tütar (Ii, Kr, V). Poiss, kes uisapäisa (“tulepääl”) kosib, sel tulevat raske iga (V). Poiss, kes kannab teravat nuga, see saab endale karme naise (Ii, Kr, V). Poiss, kes lööb hobust, see löövat ka naist (L, V) – nõnda tüdrukud võivad saada teada, kes poistest naist ei pekka (V). Sõna kirg = *kerg* (lvÜ) tõlgitseb liivis tulesädet, mida tarvitatakse metafoorselt ka inimese kohta, kes on otsekui tulehark: oi, seda tüdrukut sa ära kosi, sest see on nii vihane nagu tulekirg – kui see kukub sulle pääle, siis ta su ka kõrvetab (Pr). Kurameerimist tõlgitseb ütlus: ta peab sellega häid meeli (*jõ'uvd'i mel'i*) (Kr, Pr, V); sehvtitegemist väljendab lätist laenatud *bušõn* (Kr < lt.).

Suhtlemise ulatust normeerivad sellised hinnangud nagu: suudlemine on kahe südame kokkulepe (Kr); kes kassile võib keelda ahjupäälset või tüdrukule poissi (Ii) ~ kes kassile võib ahju keelda ja kes poisile võib tüdrukut keelda (Kr, Pr); noore tüdruku juures on hää magamine ja luu juures on hää liha (Pr); kõrtsmik ennem täidab ja paneb pärast korgi pääle, kuid peigmees paneb ennem korgi ja alles siis täidab (Kr); kirikus läheb [armuandide kogumisel] kott ees ja kell järel, poisil tüdruku juures läheb kell ees ja kott järel – selline on vahe kiriku ja poisi vahel (Kr). Kulund tüdrukute kohta üteldakse: äramängitud viiul heliseb paremini (Kr); ärasõidetud teed mööda on kergem sõita (Kr); ärahõõrutud viil ei hakka enam külge (L); see tüdruk enam last ei saa, sest tal on ju selline vana masin, millega ainult niisama sakste moodi lusti sõidetakse (L); kas siis suuretee pääl rohtu kasvab või kirvevarrest võib lehti kasva, et selline saab veel lapse?! (Kr) ~ kunas kirvevars õitseb või kunas kivi pääl sammal kasvab! (L); kui poiss “peab” üht tüdrukut pruudiks ja siis ei taha enam võtta teda, kui siis temalt küsitakse, kunas tulevad pulmad, siis ta vastab: kui kirvevars õitseb (L). Vanapoisse ja -piigasid pilgatakse üldiselt: oh sa vana, milline sul nina – nagu hobuse kand (L). Kuid nende sugulist läbikäimist ei taunita põrmugi, pigem halvustatakse neid, kes omale partnerit ei leia. Sugulist süütust ei peeta täisealisele vallalisele mingiks vooruseks, samuti mitte lese truudust surnud abikaasale. Vanade maiust noortele markeerib järgmine paralleel: väiksed lambad tahavad peenikest rohtu – vanad tüdrukud ihaldavad noori poisse ~ vanad poisid röögivad noorte tüdrukute järele (Kr). Kus on selline ärapõlend mu-

ru, kus ei kasva rohtu, säääl öeldakse: kusege, kusege, tüdrukud, muru pääle – siis kasvab poistele kübarahteid (L).

Meeste ja naiste vahet hinnatakse ütlustega: mehed kõnelevad, naised lobisevad (L); naistel on pikad juuksed ja lühike meel (L); kel pikad juuksed, sel lühike nõu, kel lühikesed juuksed, sel suur ~pikk nõu (V). Abielurahva funktsioone iseloomustatakse nõnda: hää naine on mehe au (V), hää naine viib mehe hääde teede pääle (V), naine on kõikjal viimane, kes kogu majapidamist valvab ja jälgi puhastab (Kr), mees olevat naise pää (V), mees kaevab, naine valab (V), naine võib rüpega enam välja kanda kui mees koormaga ~hõl-betega sisse vedada (Ii). Kui mõni mees kahjatseb, et tal on halb naine, või mõni naine kahjatseb halba meest, siis sellistele öeldakse: millise viisu keegi jalga on kängind, sellist ta peab kandma (Kr) ~ viisk ei muutu (“jää”) saapaks (L); kui ükskord on hullu hobuse vankrisse istunud, siis säääl tuleb sõita (Ii); juba enne abiellumist, kui poisid hakkavad tüdrukuid kosima, üteldakse: millisesse vankrisse keegi on astund, sellises ta peab sõitma, kuid las jumal hoidku, et ei astuta sitavankrisse – siis on halvasti (Pr). Normaalseks peetakse, et mees valitseb naise üle. Kui ülekaal kaldub naisele, siis seletatakse: tüdrukud peavad koera seeliku all, kui tüdruk saab naiseks, siis laseb koera välja (Ii); see naine on mehe pükstes (Pr) ~ sel mehel on naise seelik seljas (Pr); anna naisele kübar – seo endale põll ette (V); see naine oli valmis lehm, kui ta olnuks mees, siis ta oleks valmis hobune (L). Tuima abikaasa kohta üteldakse: pane naine nurka või *tšubakor*, see on ükstäis ~ pane mees nurka või pütt, see on ükstäis (V). Naise eputamist ja edvistamist naerdakse: mees on küll meie sorti, kuid naine! kui see end üles lööb (“välja raiub”), siis on emand valmis (Ii). Kui mees on pikk ja naine lühike, siis võrreldakse neid *välak un pürg – vid’ör un pegal* (Sr). Sikrõg-külas on lendsõnaks äparduse või viperuse puhul “Mari, pea!” See tekkinuvat sellest, et Suur-Peetril olnud hull hobune ja selle lõhkumisel ta karjund oma pisikesele naisele ikka “Mari, pea!” (Sr). Mehe ja naise kiindumust üksteisesse eeldab uskumus: kui lammas ei taha oma talle, siis perenaine toob lamba tuppä alla ja luurab, mil peremees tuleb tuppä, siis perenaine krapsti haarab peremehel kübara pääst, lööb selle kübaraga kolm korda lammast ja ütleb: “Taha sa oma talle niisama, nagu minu va mees mind tahab!” ja pärast viskab kübara peremehele plotsti pähe tagasi (L); jutustaja enda ema teind nõndaviisi, nii et vanamees uksel ehmund äkilisest haarangust kangeks ja lapsed naernud seda kaua aega

tagantjäksi. Sama suhe on kantud ka vallalistele: kui lammas ei lase tallel imeda, siis vaja võtta poisi kübar, minna lauta, peksta sellega lammast ja ütelda: “Armasta oma talle nõnda, nagu poiss armastab tüdrukut!” (V). Kui astutakse üle voodi, siis üteldakse, et astutakse üle naise (Kr) – sellepärast ei lubata üle voodi astuda. Järgnegu nüüd mitmesuguseid jutuke si armu- ja abieluasjandusest:

Noorel naisel olnud liig vana mees – naine pole “saand” niipalju nagu tahtnud. Läind lõpuks papi juurde lahutust nõudma. Papp kutsund mehe kah aru andma ja küsind, miks sa ei “pane”. – Ei jõudvat. – Palju jõuab? – Igal neljapäeval korra. Ja nõnda siis jäändki: papp pole neid lahutand, vaid saatnud koju ja käsknud täita igal neljapäevaõhtul oma abielukohustust. Ja siis naine olnud juba igal kolmapäeval nii rõõmus, et laulnud töö juures, kuna mees ainult sülitand. – Ii [15*]

Neiu armastand Tuomaz Matš poega ja läind ühel pühapäeva hommiku vara kirikusse altari ette palvetama, otsekohe kui ukсед tehtud lahti. Ainult orelimängija olnud juba enne kirikus, ülal vääril, kuid tüdruk pole teda näind, arvand, et ta on üksi, tõmmanud reied paljaks, põlvitand maha ja hakand paluma [– – –]. Kuid orelimängija põrutand jalaga ja karjund jälle vastuseks, et ei saa. Nõnda ka kolmat korda. Tüdruk kuivatand siis nutuseid silmi ja läind ära: jumal ei anna talle seda poissi meheks. – Kr 122.

KAVAL MEES JA KERGE MEELEGA NAIN

Üks mees künnud “maad” (s.t. põldu) ja künnud üles ühe rahapoti. Nii ta ütelnud oma naisele seda, kuid naine olnud selline kergeeelne: ta jutustand kohe muile. Siis isandad saand teada ja telind ta enda juurde ja küsind, kas ta tõesti on leidnud rahapoti, andku kohe neile. Kuid mees ütelnud, et ta pole leidnud. Siis isandad käksid tal oma naise nende juurde tuua. Mees sõitis koju ja ütles naisele, et kohe tuleb hanesõda. Ta kaevand metsa augu ja ütelnud naisele, ronigu ta auku, et ta tahab teda päästa. Ja mees laotand naha augu üle ja naha pääle puistand teri ja lasknud kanad, pardid ja haned sööma. Ja siis tekkind suur müra neist lindudest, ja naine mõtelnud, et nüüd on hanesõda. Kui terad olnud ära söödud, siis ta võtnud naise välja ja ütelnud: “Nüüd on hanesõda läbi.”

Nüüd nad sõitnud isandate (s.t. mõisnike) juurde. Tee pääl mees visand kringleid õhku, nii et need kukkund naisele rüppe ~sülle, ja naine küsind: “Kust need kringlid tulevad?” Mees ütelnud: “Need kukuvad taevast maha.” Ja nad sõitnud edasi. Ja metsas karjund metsasokk, ja naine küsind: “Mis säääl on?” Mees ütelnud: “Säääl hunt kisub suurisandat.”

Nüüd nad sõitnud isandate juurde. Isandad küsind naiselt, kunas mees leidnud rahapoti. Naine ütelnud: “Siis, kui see hanesõda oli.” Isandad küsind, kunas hanesõda oli. Naine ütelnud: “Siis, kui kringlid kukkusid taevast maha.” Isandad küsind, kunas kringlid kukkusid. Naine ütelnud: “Siis, kui hunt kiskus isandat metsas heinaküünis.” Nüüd isandad ütelnud: “Sa oled kergemeelne, mine vaid ära koju!”

Nõnda vanamehele jäänd rahapott, ja naine oma lollusega pole saand midagi – Kr 34.

See on tõesti sündind lugu, mu õemehe isa jutustas selle. – Õ•-mõisas olnud üks rentnik ja sel olnud kaks tüdrukut. Ja need läind loomadele toitu valmistama – aganad heinaga segamini, lauda pääl. Ja nüüd see perenaine, see mutter läind kah järgi vaatama, kuidas nad toitu teind. Kuid nüüd perenaine hoomand, et säääl paari vahel, säääl on üks suur närts – mis närts see on? Noh, ja ta võtnud närtsu välja sääält paarilattide vahelt ja vaadand, mis säääl närtsu sees on. Oi mind taevas – liha, pekk, ja mis värk see on?! Nüüd ta märkab kohe, et see on mehe asi, vahva kantsik olnud küll. Ja nüüd need kaks tüdrukut, kui nad lähevad toitu tegema tallile, ka üksteisele seda “töötavad”. Ja perenaine toond selle maha: ahahh, nüüd ta näind ära, mis asi see nendel olnud. Kuid nüüd perenaine mõtleb: “Oot-oot, ma annan teile ise,” las nad söögu see ära. Ja perenaine lõigand selle katki, pannud pannile ja küpsetand ära. Ja annab nii tüdrukuile süüa ja küsib tüdrukuilt: “Kas liha maitseb kah? Kas teil on magus? Kas maitseb ka teile?” Ja tüdrukud ütelnud: “Miks liha ei maitse, see on hää, see on väga hää.” – “Nojah, selle ma tõin, keegi oli peitnud ta sinna lauda pääle ära. Ma nägin kah, et see on hää asi, ja seda ma tean, et ta teile hästi maitseb.” Ja need tüdrukud nüüd nagu üldse, nagu üldse ei tea, mida teha, kuna perenaine on saand neil selle värgi kätte. Ja nüüd tüdrukud pärast kõneldud perenaisele ära, kuidas see on tehtud: üks süüdistand üht, teine teist. Üks olnud noorem, teine vanem. Ja vanale jäänd süü. Ja nüüd noorem tüdruk ütelnud nõnda: “Ma poleks niipalju

tahtnud, kuipalju vana mulle on teind, kuid sellele vanale ma ei jõudnud niipalju teha, kuipalju ta tahtis.”

Mehe kara olnud tehtud seapekist: pekk ju on kõva. Praegugi veel kõneldakse, et mõni “marru läind” tüdruk tegevat endale. Ja vanem ütelnud, et veel suurem oleks veel parem: vaat, et temal see auk on nii suur. Noorem pärast rääkind selle kõik ära. Vana Kriššõn ütles, et ta kuulnud, et üks tüdruk pidand selle jaoks toas porgandi. – Kr 332.

See olnud maal üks peremees. Ja sel olnud naine üsna vahva ja nad eland hästi. Jah, ja temal olnud sulane ja naine olnud ka sulasel. Ja see peremees – nii nagu mõni ju on, kes pole omaga küllalt [rahul], oma naiseaga, ja nüüd ta meelitand seda sulasenaist, andku see talle. Ta tahab näha, milline sulasenaistel on – vaat nii rumal mees on. Vanasti vaat pekstud reht, ja peremees magand öösel rehes ja ütelnud sulasenaistele: “Kas sa ei taha lihapletti teenida? Ma annan sulle pleti liha, sealiha – tule täna öösel minu juurde rehte, siis sa saad pleti liha.” Kuid sulasenaist nüüd teab, mis see on. See pole nüüd selline inimene, kes tahab pekselda. Kuid nüüd ta ütelnud perenaistele, et peremees talle nõnda on töötand, kas ta ei taha teenida lihapletti. “Siis mine sina öösel sinna rehte, siis sa saad pleti sealiha. Kuid siis ära kõnele mitte midagi temaga, seisa vaid vait, muidu ta tunneb, et sina oled perenaist.”

See plett olnud viidud sinna rehte juba õhtu. Peremees viind ära, et ta annab selle sulasenaistele. Nüüd perenaist läind öösel. Noh, ja peremees läheb naise manu, heidab ta kõrva ja nad teevad oma tööd. Ja ta ei kõnele midagi. Kui nad töötand sääl kogu öö, peremees ütelnud nii: “Ah sa sunnikas, sinul on küll parem kui minu naisel, sul on küll väga hää!” Kui nad nüüd ära töötand, siis peremees annud pleti liha. Ja nüüd ta läheb toa juurde.

Ja hommikul perenaist teeb pruukosti, küpsetab liha ja kutsub – peremees ja kõik on laua juures, poisid ja tüdrukud ja kõik, peremees kah – annab süüa ja ütleb: “Sööge nüüd vahvasti, selle ma täna öösel teenisin.” Ja kõik söövad ja kiidavad perenaist ega tea, kuid peremees teab, mis plett see on. Ja see on kah fakt, see on tõesti juhtund. – Kr 333.

Üks vanapiiga tahtnud kah endale meest, tahtnud hirmsasti mehele minna, kuid mitte keegi poiss pole teda tahtnud. Noh, talus olnud Pritš. Nüüd tüdruk läind välja ja haarand teibast kinni ja

kilgand: "Pritš, lase lahti!" Üksinda tantsind ta teiba ümber ja muudkui karjund. Ja nõnda siis jäändki vanapiigaks. – V 166.

SUGULANE NAISORJAKS

Ükskord olnud üks reisimees. See läind reisi pääle. Ta leidnud kaks suurt maja (~tuba). Nüüd ta hakand elama säääl. Ligidal olnud orjaturg (*värgöd-törg*). Ta läind turule ja tahtnud omale teist inimest. Säääl olnud üks väga ilus neiu. Selle ta ostnud endale. Nüüd ta eland temaga.

Ükskord ta läind metsa laskma, mida saab süüa – kas mõne linnu või soku või midagi. Ta leidnud ühe soku ja toond selle koju. Siis see neiu tegi neile süüa. Nad kõnelesid kahekesi kokku, et nad laulatavad. See neiu läind üles toa pääle ja leidnud suure vana "piibli" (= raamatu). Ta hakand vaatama, mis säääl sees on. Ta vaadand ja leidnud, et tema onu nimi ja liignimi olnud sellesse piiblisse kirjutatud. Nüüd tuleb peigmees juurde. Pruut näitab talle seda piiblit, et säääl on tema onu nimi ja liignimi sees. Noh, nüüd nad on sugulased. Nüüd see isand ostnud endale sellise orja, kes olnud talle sugulane. Noh, ja nüüd see muinasjutt on otsas. – Kl 4.

ISA ARMUB TÛTRESSE

Ükskord oli üks isand. Ja ta elas oma emandaga. Neil oli väga ilus tütar. Ja emand suri ära ja isand hakkas tütart pruudiks pidama. Ja nüüd ta väga palju nuttis, see tütar. Ema näitas unes, ärgu ta nutku niipalju, lasku teha endale kapp, seest lukustatav ja väljast lukustatav ja aken küljel. Siis mingi ta ise sisse, võtku süüa ja riideid ja raha kaasa ja palugu inimesi, kes viiksid mere äärde selle kapi ja las lükaku merre sisse kapp kõige temaga – ja kuhu siis tuul ajab randa, säääl siis on.

Ja nõnda tütar ka teind. Ta läind ühte paika randa, see kapp. Nüüd ta natuke tõmbab seda kappi kõrvale ja läheb nüüd üles otsima, vast on mõni maja. Ja ta läind ühte mõisasse. Ja säääl eland üks noorisand. Ja nüüd ta palund, vast saaks tema juures teenida. Ja ta võtnud selle tüdruku. Kuid ema olnud tal kah, sel isandal. Ja nüüd ta kohelnud teda hästi. Ja säääl olnud klubi kah. Ja noorisand ütelnud, mingi ta kah.

Ja kui ta nüüd oli oma taadi juures veel, siis ta ütelnud oma taadile, ostku talle selline kleit nagu taevatähed – siis ta läheb talle

naiseks. Ja nüüd isa toondki talle selle kleidi, ja nüüd ta peab minema [mehele]. Nüüd ta ütelnud, ostku isa talle selline kleit nagu kuuvalgus. Ja nüüd isand toond sellise kleidi kah. Nüüd tütar tahab, toogu talle selline kleit, nagu päike paistab. Noh, isa toond. Noh, ja nüüd peab minema. Nüüd ta nutnud jälle, et vaja minna [mehele]. Ema ütles [unes], ärgu nutku, võtku tema mantel, mille ta jätnud, endale ümber, siis mitte keegi teda ei näe.

Noh, nüüd see tema noorisand küsind temalt, mis ta nimi on, sel tüdrukul. Ta ütelnud Tuhkatriinu (*tu'gõ-ruš'k*). Noorisand ütelnud, miks ta ei lähe kah klubisse ballile. Noh, nüüd ta läind kah. Ta tõmmand tähekleidi selga. Ja ta võttis ema mantli ümber, nüüd mitte keegi teda ei näind. Nüüd ta läks klubisse ja tõmbas mantli maha. Nüüd kõik klubi hiilgas. Nüüd isand hommikul ütles, olnuks Tuhkatriinu kah sääl, siis ta näinuks, millise kleidiga sääl keegi oli.

Nüüd ta läks teist korda jälle. Nüüd ta vedas kuuvalgekleidi ülle ja võttis ema mantli ümber – nüüd mitte keegi teda ei näind. Ja kui ta läks klubisse, ta riputas mantli välja – nüüd kõik tuba oli jälle valge. Nüüd ta isand ütles jälle, miks Tuhkatriinu kah ei tulnud.

Nüüd ta läind kolmat korda, vedand päikesekleidi ülle. Kõnelnud, et see on ingel taevast tulnud. Nüüd seatud vahid kõikjale ümber, kust ta selline ilus läheb. Nüüd ta tuleb välja ja võtab mantli ümber taas. Vahid ratsutand, pannud tähele, kuhu ta nüüd läheb. Ja tema isand pannud tantsides oma sõrmuse talle sõrme. Ja nüüd koju minnes ta tõstnud natuke mantlit üles, ja nüüd nähakse, kuhu poole ta läheb: päikesekleit hiilgas.

Nüüd ta saand oma kodu juurde, nii olnud vahid juures. Tal pole aega olnud lahti rõivastumiseks, ta heitnud kogu öö kleidiga magama. Ja kui ta tulnud nüüd klubist koju, siis ta söönd sooja õlut ja siis ta lasknud sõrmuse sooja õlle sisse ja ta pannud kõrvale.

Nii tuli nüüd ta isand koju ja ütles, et siin on see ingel ilusa kleidiga, siiapoole tuli. Nii isand tahtnud süüa, leidnud sõrmuse sooja õlle kausist. Ta ütelnud: “See on minu sõrmus!” Nad hakand otsima Tuhkatriinu ilusaid kleite. Nii ka isand läks papi juurde Tukhatriinuga ja laskis laulatada, ja nüüd ta oli tema emand. Ja ilusasti nad elasid oma abielus (“laulatuse sees”). Nüüd ta sai teada, et see on suurest sordist; nüüd isandal oli väga rõõm. – Pz 1.

ABIELU VASTU VANEMATE TAHTMIST (Mt. 905')

Ükskord olnud üks rikas kübarategija ja temal olnud poeg. Ja see poeg armund ühte vaeslapsesse pruudina, kuid isa pole seda pojale tahtnud. Kuid poeg ühel hommikul kõnelnud kokku, tulgu see tütar nii tasa talle kah kaasa, ja siis nad lähevad kaugele maale ja laulatavad ära nii, et poja isa ei tea. Kui aga poeg selle tütreaga olnud ära sõitnud minema sinna kaugele maale laulatama, isa hakand otsima, kuhu on jäänd tema poeg. Ja keegi ütelnud ära, et sõitnud vaeslapsesega laulatama. Kohe isa tormand pojale järgi, et saaks vast ehk tee pääl kätte ja keelaks ära. Kuid nagu rikka poja isa tormand järgi, niisama joosnud järgi ka tütre isa. Kuid kui rikka isa tormand ühte kõrtsi sisse ja säääl talle öeldud, et poeg tütreaga otsekohe tulevad siia ja saavad laulatatud, nii joosnud juurde ka tütre isa. Ja see [rikas] sõimand seda vaese tütre isa niipalju. Kuid see vaese tütre isa otsind kah pudeli viina välja ja annud rikka isale juua kah, kuid see pole esiteks [võtnud]. Pärast aga nad saand sõpradeks. Ja siis sõitnud juurde pruut peigmehega. Ja siis isa taas hakand sõimama, kuid poeg ütelnud: "Kui sa ka niipalju enam ei podiseks – mis on tehtud, see on tehtud!" Ja nõnda ka [isa] enam pole rielnud ega sõimand. Ja poiss tütreaga eland hääd põlve. – V 142.

VANEMA ÕE EESÕIGUS (Mt. 1465')

Üks peigmees läind naist võtma. Olnud kaks tüdart, kuid tema tahab noort, ta vana ei taha. Ja siis ta saand kah noore pärast suurt jagelemist. Nüüd sugulased ütelnud, et ta nüüd võitnud. Siis ta ütelnud: ah raske, raske! et juure kaevaks rutemini maast välja ja raiuks juured katki, kuid kui raske see olevat – mööda suuri oksi üles ronida ja painutada latva maha; ta väsinuvat peaaegu ära, kuid siis ta võitnuvat, latv (s.t. noorem tütar) paindunuvat talle ise kah vastu. – Pr 124.

Naine haigutand ja keegi teine mees haigutand vastu. Kuid oma-enda mees mõtelnud, et nendel on mingi kokkukõnelus. Kuid naisele ta pole näidand midagi, et ta saab aru. Võtnud köiepundi ja kutsund naise kah kaasa metsa. Ja läheb metsapuid mööda ja vaadand oksa, kus võiks puua naise üles, et nende kokkukõnelus ei saaks täituda. Kuid mees vaadand, vaadand – mitte üht oksa pole vaadand välja. Ja naisel tulnud taas haik ja pärast mees kah haigutand naise järgi. Siis naine küsind, mida mees otsib siin

metsas. Nüüd mees ütelnud vastu, et ta otsib sellist oksa, kuhu võiks ta üles puua. Naine küsind, mispärast. Ta vastand, miks ta teise mehega läheb kokku, kõneleb võõrast keelt. Naine hakand vanduma, et see pole tõsi [ja küsind], millist keelt ta kõnelnuvat teiste meestega. Mees vastand talle, kas talle ei tulevat meelde, et ta pidand suu lahti ja teine mees pidand vastu. Naine vastand, kas talle ei tulevat meelde, et ta teise puu juures ka [ise] haigutand talle vastu ja et nõnda alati peab haigutama teisele vastu. Siis mees viind naise taas koju ja magand temaga ühe teki all nagu enne. – Kr 262.

“PEERETAMISPULBER” (Mt. 906’)

Ühel metsavahil olnud tütar, pole läind kellelegi pruudiks. Keegi poiss ostnud sellist peeretuspulbrit ja läind tüdruku juurde, annud tüdrukule paki, nuusaku, et siis olevat ilus lõhn juures. Tüdruk õhtul nuusand, hommikul läind tuld tegema esisesse. Poiss puistand pulbrit künnise alla kah. Tüdruk teeb tuld, puud ei põle. Aina kui ta puhub tuld, aina ta peeretab. Tüdruk ütleb emale. Ema läheb üle künnise esisesse ja kah aina kui kõneleb, aina peeretab. Ja nõnda ka kõik teised.

Siis mindud tohtri juurde. Kõnelevad ja peeretavad. See ütelnud, et üks poiss ostnud tema käest sellist pulbrit. Siis nad viind selle poisi kohtusse. Tohter annud rohtu, siis saand [peeretamisest] lah-ti. – Kr 161 (kuuldud ööbivalt juudilt).

KÕVER RIISTA ARSTIMINE (Mt. 1470’)

Üks poiss pidand üht tüdrukut omale pruudiks, ühe peremehe juures nad eland. Kuid tüdruk seda poissi nagu pole tahtnud niipalju, ta narritand ja pilgand seda poissi ja pidand nagu lollakaks. Kuid nüüd ükskord põllul ta küsind: kui ta kusevat kivile ja kui poiss joovat selle ära, siis ta minevat talle pruudiks. Noh, nüüd nad nõnda teind: tüdruk kusnud ja poiss joond ära. Kuid nüüd pärast seda tüdruk hakand teda naerma: suppi sai, liha ei saand! Ja nõnda ta pilgand teda alatasa: suppi sai, liha ei saand.

Kuid nüüd poiss jäänd täitsa nii murelikuks. Kuid nüüd perenaine küsind poisi käest: “Mis sul viga on, et oled nii murelik?” Nüüd ta kõnelnud perenaisele ära, kuidas neil olnud. Perenaine ütelnud: “Kuss-kuss, seda me ju võime arstida.” Nüüd perenaine ütelnud tüdrukule, et “sina küll mehele ei saa mitte kunagi vist,” et “sina

jääb vanapiigaks”. Tüdruk küsind, mispärast ta jääb vanapiigaks. – “Ma olen seda tähele pannud, et sinul see naisterahva värk on kõver, vokk on vildak.” – “Ui, armas perenaine, kas seda arstida ka võib?” – “Jah, seda võib arstida.” – “Noh, siis armas perenaine, tee, nii et mul oleks kah nõnda nagu muil!”

Nüüd perenaine lasknud sauna soojaks kütta, sauna ahju. Noh, kui nad nüüd läind arstima, nüüd perenaine ütelnud tasa poisile, et “tule sa kah salajas, nii et see tüdruk ei näe, saunaesisesse.” Nüüd ta läind sauna tüdrukuga ja poiss jäänd välja. Noh, nüüd lasknud tüdrukul ronida sinna saunalavale ja magama heita. Ja nüüd ta laotand tüdrukule riided silmale ja viiband poisile käega, tulgu sisse, ja ütelnud, las poiss teda arstigu nüüd tasa. Ja nüüd tüdruk hakand hüüdma: “Armas perenaine, pööra nüüd, pööra nüüd, perenaine, veel, et saab öieti!” Noh, nüüd poiss läheb uksest välja eemale – ära pöörnud!

Ja pärast tüdruk pidand paluma poissi, võtku see teda naiseks. Ja siis poiss võtnud kah. – Kr 226.

“KUI KULUB, SIIS VILISTAB” (Mt. 1395’)

Ühel kindralil oli ilus ja noor emand. Ta armastas väga ka muid isandaid. Omaenda isandat ta armastas vähe, kuid oli hää emand. Selle emanda juures käis ühtlugu üks vana kerjusnaine (“sant naine”) ja selle isanda juures ta käis kah. Isand hakkas temaga kõnelema, et tal on halvasti, kuna emand ei armasta teda. Vananaine töötas seda viga päästa. Nüüd ta läks teisel päeval emanda juurde kööki. Ta oli sidund seapõie reite vahele. Siis ta istus toolile ja hakkas emandaga kõnelema. Ta pigistas reied kokku – põis vilistab! Emand küsis tema käest, mis tal viga on. Ta ütles: “Armas emand! Kui ma olin noor, siis ma armastasin palju mehi, ja nüüd on nii ära kulund, et vilistab.” Emand hakkas mõtlema, et “mina armastan kah palju isandaid – minuga tuleb niisama!”. Noh, ja emand ei armastand enam mitte üht isandat ja ei lasknud omaenda isandat kah juurde. Ja nõnda isand oli sest murest päästetud. Isand andis vanale kerjusnaisele viissada rubla ja prii korteri ja eluea leiva – Kl 9.

TUBAKAS PORDU HAUAL (US 125 + 47)

Ükskord olnud üks väga ilus tüdruk maailmas. Ta olnud suur port kah, ta “annud” üsna kõigile. Siis kui ta surnud ära, siis mees-

terahvad matnud teda maha. Ja siis kasvand tema haua pääle üks taim ja sellest tekkind tubakas. Ja see kasvand akuraat tema hauast välja. Ja sellepärast meesterahvad on kõik väga maiad tubaka pääle, kuna ta on naisterahvast välja kasvand. – L 95.

MEES KARDAB NAISE MANU MINNA

Rikas mees sundind poega vägisi abielluma. Poiss läind aga hoopis teenijatüdruku manu magama. Tüdruk pannud havipää jalge vahele, nii et augul olnud hambad ees. Ja sest ajast poiss pole julgendki enam naiste manu minna. Vanemad võtnud pojale küll vägisi naise, kuid poeg pole läind naise manu. Ema õpetand öösel: “Astu nüüd üles, liiguta nüüd!” Kuid poiss seisnud püstijalu, pole midagi teind. Nad söitnud naiseema poole. Tütar olnud vankris paljas, kuid mees pole julgend midagi teha, vibutand ainult piitsa. Hobu läind peruks ja ajand naise koduukse ette paljalt pikali maha, nii et poiss saand peksta.

Meie külas F. Kaarli ei julgevat kah naise manu minna, kartvat, et augul on hambad ees. – Kr [335*]. Kõnealusest mehest naerdi üldiselt, et ta tegevat oma naise elu võimatuks. Impotentsena ta kõneles heleda naise häälega, mida omakorda pilgati.

LAPSE EEST HOOLITSEB SEE, KES ÜLEVAL (Mt. 1360)

Laupäeva õhtul reisimees pole saand öömaja ja pugend sauna ahju taha. Öösi tulnud naise lastega pesema. Üks laps olnud esimest korda. Selle ema löönd last kerisekiviga öeldes: “Nii kõvaks sinu pää nagu see kivi!” – ja visand kivi ahju taha reisimehele põlve pihta. Võtnud teise kerisekivi, ütelnud niisama ja visand kivi reisimehele südamele. Kolmat korda visand pähe. Mees pole enam kannatand ja hakand karjuma, nii et naised “paljad-haljad” põgenend saunast minema: kurat saunas! Mees kahmand naiste särgid ja läind rehte partele. Varsti tulnud poiss tüdrukuga, mees kukkund neile kaela. Need joosnud hirmuga koju: kurat rehes! Mees võtnud nende viina ja leiva, läind kuualgel ööl heinakuhja magama. Sääl olnud jälle poiss tüdruku kallal ja vastand tüdruku küsimisele, kes hoolitseb lapse ette: “See, kes üleval, hoolitseb lapsest.” Mees karjund vastu, et tema ei hoolitse, ja visand leivapätsi neile selga, läind ise oma teed. – Kl Set.

Mt. 1360 vt. veel V 20 ja Kr 54.

KUNAS TÜDRUKULE TULEB JUMAL MEELDE?

Mida tüdruk loeb, kui ta välja magama läheb? – Hakkame sellest küljest pääle: kevadel kui ilm läheb soojaks, siis tüdrukud lähevad toast aita magama ja loevad [*resp.* palvetavad]: mine, süda, midagi otsima sa! Nõnda siis ta loeb niiviisi. Kuid suvel, kui ta nüüd nõnda suveni välja on magand ja kui ta juba näeb, et temal tekib midagi nõnda, mitte hästi, siis ta hakkab lugema: sinu pääle, jumal, loodan ma! Sest et ta siis veel loodab, et poiss tema võtab või et ta kuidagi saab ära selle paha. Aga kui ta nüüd näeb, et ära ei või saada [aborti], siis tal tuleb sügisel minna tuppa tagasi magama, ja kõik inimesed juba teavad, mis tal nüüd tuleb, siis ta loeb: ma suures hädas poon end üles! – Ir 48 < Ii.

Liivi abieluõnne tähtsaimaks kujundajaks näikse olnuvat mitte suguelu, vaid lapsed. Abielu on arenend normaalselt perekonnaleuks, mis on köitnud perekonnaliikmeid üksteisega ja süvendand tugevat koduarmastust. Vanemate ja laste kiindumus üksteisesse on liivi perekondades suhteliselt palju suurem kui lätlasil. Perekonnatülisid liivlasil on lätlasist sellevõrra vähem, et halba omavahelist läbisaamist iseloomustatakse just võrdlusega: nad elavad omavahel nagu maamehed (L, Ir). Selline suhtlemine ei ole kuigi paljut kristluse mõjustatud, vaid osutab meie hõimude igivanale ja algupärasele perekonnaelu väärtustamisele. Lastest eelistatakse enam poegi kui tütreid; isa kohta, kel oli ainult tütreid, naerdi halvaks panevalt: Jān ei mõista poegi teha (L). Kuidas saada poegi või tütreid, neid retsepte olen avaldand juba ühenduses liivi sünnikommetega ega korda neid siinkohal enam. Lugu on peetud lasterohkusest: sel on niipalju lapsi nagu *stuopidi* (L); lapsi enam kui lambaid (L); meil oli lapsi ümber laua nagu prussakaid (Sr). Perekondades, kus on “kahekordsed lapsed” esimesest ja teisest abielust, tekib rikkeid vahekordades loomulikult hõlpsamini kui ainult “ühekordsete lastega” perekondades. Pärimine ja majanduslik eesõigustamine toimub isa-liinis meessoos vanemuse järjekorras. Kuna armastus ei ole etendand abiellumisel varem sellist osa, millist omistatakse talle praegu, siis on päris arusaadav, et armastuse päämine liin on vooland vanemate ja laste vahel. See armuvool on püsind võimsana ka pärast täisealiste laste kodust lahkumist ja omakorda abiellumist. Mitte ainult lastelastesse, vaid ka omaenda vanemavaisse lastesse kiindumine püsib liivi isal ja emal läbi kogu eluea. Vanakesed, kelle poeg oli rännand välja Ameerikasse, seletasid

mulle: me ootame oma poega koju nagu päikesetõusu (Kr). Tavaliselt tulevadki paljud kodust eemale kolinud rannikule tagasi vanadusepäevi veetma, kuigi see viimasel ajal on muutumas tegelikult aina raskemaks. Perekonnaarmu keskseks kehastajaks on olnud ema kuju: ema süda on selline lill, mis kunagi ära ei öitse (Kr); ema käed on peened, s.t. õrnad ja hellad (L); ema võib anda lapsele küll tissi, kuid meelt ta ei või sisse anda (V). Kui keegi võõras naine hakkas võrdlema end jutustaja emaga, siis jutustaja haavus sellest ja hüüatas tõrjuvalt: “Kas sa ka saad minu ema juurde!” (Pr). Erandlikult esineb siiski emasid, kes ei hooli oma lastest ja keda siis hinnatakse: mõni ema ei kõlba mitte koera taha kah visata (Pr). Aukartus isa vastu on samuti tugev: isa haud on kallid maa, kui isa ristil ära nutta, siis süda jääb murest kergeks (V); mis isad on reha- ga kokku riisund, selle lapsed kapaga viskavad laiali (Ii); üks isa sööda viit last, aga viis last ei sööda üht isa (Ii). Tänamatu lapse ähvarduseks on sihitud uskumus: kes täiskasvanuna lööb oma ema, sel kasvab käsi pärast surma hauast välja (L). Laste sõltuvust vanemaist määritlevad vanasõnad: millised vanemad, sellised lapsed (L), milline isa, selline poeg (Ii, Kr); õun ei kuku kaugemale (ära õuna)puu juurest (L, Ii, Sr, Kr, V); kes vanemate sõna ei kuulata, see küpsetab leiba tuhas (Sr); rukist külvatakse, kuid karuohakad kasvavad – vaat hää heina sees kasvab umbrohi (Ii); kes on idanejad, need idanevad, kes on *deidijist*, *ne deidõbõd* (närtsijad, need närtsivad) (L); milline hoolitsus, selline kasvamine (V); painuta puukest, ära painuta puud, s.t. kasvata last, kui see on veel väike (Ii); vanal sokul on kõvad sarved (L); kui laps on väike, siis ta pigistab põlvi; kui suureks saab, siis pigistab südant (V). Kui vanemal on halvad lapsed ja vanemad ise kah ei ole hääd, siis üteldakse laste kohta: jah, mis säääl ütelda – nagu metsas hüütakse, nõnda kostab vastu (Kr). Lapse enese arengut tähistavad vanasõnad: lapsel lapse meel (L); väike laps ja lehma piim on ükstais, s.t. mõlemad lähevad ruttu raisku (Kr – vrd. LRU III 14); kui [väiksel lapsel] pole und, siis on kust (Pr); muna tahab targem olla kui kana (L) ~”kandja”, s.t. muneja (V); muna on targem kui kana ise (V); noorel on suurem nõu kui vanal (V); laps näitab, milline mehel on loomus (L); poisike näitab, milline mehe loomus tuleb (Kr); lapsest ~poisikesest võib näha, milline tuleb mees ja milline saab olema ta loomus (Kr); kes noores eas ei külva, see vanaduses (“vanus päevis”) ei niida (V).

Laste kasvatamisel rakendatakse rohkesti traditsionaalseid võtteid. Päärõhku pannakse töökuse ja oskuste harjutamisele, taotelakse ka distsipliini ja sõnakuulekust, vanade kommete ehk nõndaütelda viisakuse tradeerimist ja iseloomu lihvimist. See on tavaline ütlus, et esimene töö, mis inimene teeb, on *pi'ggõ nä'grõmi* (Pr), s.t. poidla ajamine sõrmede vahele: laps niikui ta paneb käe kokku, juba näitab teistele *piggõ* (Pr). Säältpääle hakkab ka lapsele muude tööde ja harjumuste õpetamine: lapsele on kõike vaja õpetada – kusemist ja sittumist, magamist ja söömist, käimist ja kõnelemist (Pr); inimene sünnib siia ilma rumalamana kui ükski teine loom, kuid sureb targemana kui kõik muud “loodused” (Kr). Suurt hoolt kodusilt nõuab valve ja kaitse kõige võõra ja kurja vastu, mis võiks kahjustada last (vt. LRU III § 154).

Toita püütakse lapsi paremini kui vanemaid inimesi – lastele antakse nn. “kahe käe viil” (*ko'd kä'd vil*), s.t. suurem ja paksem leivakanikas, millele määratakse enam võid; lapsed palund varem aina sellist leivaviilu, mida kahe käega pidand sööma; pärast mõõdetud siis, kellel olnud suurem kõht (Pr). Kui lapsed pärand alatasa, mida ema kavatseb keeta, siis ema vastand naljaks: täna õhtul saate seasoolikaid hernestega ja venemune sibulatega (Pr). Kui ema tuleb karjast koju ja laps jookseb vastu, siis ema annab talle seda leiba, mis karjas on “pääle jäänd”, ja ütleb: “Säh sulle, jänēs saatis külaleivaks, mis ta oma lastele kannu pääl küpsetas!” Sedasama leiba, kui antakse lastele kodus süüa, siis nad ei taha, kui aga üteldakse, et see on jänēse külaleib, siis nad söövad seda magusa suuga ära (Kr). Jah, see lastele väga meeldib, et jänēsed metsas küpsetavad leiba; kui tullakse karjast koju, siis lapsed jooksevad vastu ja küsivad: Mis sul vakas on? – Mul vakas on jänēseleiba! – Kust jänēsed saavad seda leiba? – Nad metsas küpsetavad! Siis antakse lastele karjast järgijäänd leiba, ja nad söövad seda, söövad nii magusasti, sest see on ju jänēseleib (Kr). Kui laps jookseb ja kukub maha, siis üteldakse, et nüüd laps püüdis jänēst ~ kui ta ei kukkunuks, siis ta püüdnuks jänēse, kuid sellepärast just jänēs ära põgenes, et laps kukkus maha; siis laps unustab nutmise ja hakkab küsima, kuhu jänēs jäi (Pr). Kui mõni vanem laps kukub maha, siis pilgatakse teda: noh, kas püüdsid jänēse kinni? Ülestõusja vastab: niikuinii püüdnuksin kinni, kuid koer tahtis sitale, mina kukkusin – ja jänēs jooksis metsa (Kr). Kui keegi tahab kukkuda, siis üteldakse talle: kuss-kuss, sa pea, sa pea, kuni pojad kasvavad (Kr). Laste vahelesegamine vanarahva vestlusse ei ole lubatav: kui vanad inimesed

kõnelevad, siis lapsed peavad minema ahju taha (Kr). Kui mõni laps kõneleb enam kui suured inimesed, siis üteldakse temale: kui suured inimesed kõnelevad, siis laps peab seisma nurgas (V). Kui keegi palju kõneleb, siis üteldakse nõnda: susi sittus toopi – kes esimese sõna kõneleb, see lakub välja (V). Kui laps väga palju [endamisi] kõneleb, siis üteldakse tema kohta: laulab nagu mõtus; vaat kui mõtus laulab, siis sõjavägi kah võib minna mööda, ilma et ta kuuleks (Ii). Kui mõtus laulab, siis ta midagi ei näe ega kuule; kui laps kah on nõndasama oma mõtetes, siis küsitakse tema käest, et ta saaks oma mõtteist välja: kas mõtus kah on lind?! (L, Ir). Kui poisike teretab ja kübarat ei tõsta, siis alatasa üteldi, et pääsuke on pannud oma munad kübara alla, sellepärast ta ei tohi tõsta oma kübarat, muidu munad kukuvad välja ja lähevad katki (Pr). Kui lapsed küsivad, kuhu isa on jäänd, siis vastatakse neile naljaks: sinu taadi hunt murdis ära, pani munad kannu pääle; samuti lapsed nõõgivad üksteist küsitelles (Kr). See on üldine ütlus, kui pereisa jääb kauaks kodunt ära: taat ~mees ei tule koju, hunt maha murdunud, munad kannu pääl (L). Kui lapselt küsitakse, kus ta isa on, siis ta vastab naljaks: ma olen tark, ma ei ütle, kus mu taat on – minu taat tapab toa pääl sokku (V – vt. Mt. 1699). Kui lapsed vinguvad alatasa küsida, mida isa teeb, vaigistatakse neid: mis te, lapsed, teate, mis isa teeb (V). Kui laps, kas poisike või plika, hakkab seletama, et temal on pruut või peigmees, siis suured ütlevad: jajah, sinu pruut on ~kiigub kaseladvas (L) ~ sinu peigmeest tuul kiigutab kaseladvas (L) ~ jajah, sinul on pruut küll, kuid veel kase otsas tuule käes kiigub (Kr). Kui suured poisid kõnelevad tüdrukuist ja laps ütleb vahele, et temal kah on pruut, siis üteldakse talle: mis sa nüüd, laps, tead rasvast (Kr). Samuti üteldakse, kui keegi segab vahele sellises kohas, kus ei oleks vaja, ja kui ta ei tea midagi, kuid tuleb õpetama; siis vastatakse talle: mis laps lambasaba rasvast teab (Ii). Siit on tekkind elliptiline hüüatus: ah sa laps lambasaba (L, Ii, Ir). Laste hirmutamisvõtteist oli eespool juttu juba põhjalikult (vt. LRU II § 73). Ka lapsed hirmutavad ja narritavad üksteist, mille liialdustest hoiatatakse: ärgu nõökigu niipalju, et ei aja kuradit pükste sisse (Ii) ~ hoiä, et sa ei aja kuradit pükstesse (Kr). Samuti hoiatatakse last otseses ja kaudses tõlgitsuses: sülgä sa ainult tulle – küll sul suu lõhkeb katki (Ii). Kui laps näitab keelt, siis üteldakse näitajale: on küll ilus leivalabidas su emal (V). Kui laps ajab vastu, siis üteldakse: kui sa seda ei taha, siis löö perse vastu maad (Sr). Kui riieldakse lapsega, kuid see ikkagi teeb niisama, siis üteldakse

sellisele: see on niisama kui koerale külma vett pääle valada – rapu-
tab ja hästi jälle (Kr). Pussulaskmisest ja varguse avastamisest oli
juttu juba eespool. Suureks etteheiteks ja noomituseks ema üteli-
nud lapsele: sa teed mulle sellist häbi, et silma ripsmekarvad kuku-
vad häbiga välja (Pr). Kui lapsed vallatavad, siis vanad ütlevad: val-
ged ussikesed punaste päädega – need on lastel perses (Kr). Kui
antakse lastele peksu, siis üteldakse: noh, nüüd tulevad taas vanad
ajad (V) ~ mine too kaseladvast omale rohtu (L). Kui laps hakkab
tönnima, siis üteldakse, et tal läheb “pill lahti” (Ii), seejuures on
huvitav märkida, et sõna “pill” = *pi'* (Ii, Ir) esineb liivis ainult laste-
nutu tähenduses ilmse laenuna eesti keelest: neil Saaremaalt too-
dud karjapoisikestel kõige enam pill lahti läks, kui nad tulid vöö-
rasse kohta (Ii) – küllap nende vahendusel see ütluski on kodunend
liivi keelde. Nutvat last rahustatakse: ära nuta, ära nuta –
järvekubjas kah on Pritš (Kr). Viripillile ja sageli ka laiendatud
tähenduses hädaldajale üldse üteldakse: ema igapäev kooki ei
küpseta (Ii, Ir) ~ igakord ema (unest) küll kooke ei küpseta (Kr, V).

RASE NAINEN SAAB KÄRNASE LAPSE

Ühel naisel olnud va kärnane lammas. Siis ta astund lambale
selga ja kusnud pääle, et kusi olevat hää [rohi] kärna juures. Kuid
naine olnud rase, ja laps tal sündind kärnane, olnud kärnu täis! –
Kr 152.